

*Słownik
pojęć stosowanych
w opiniach
psychologiczno - pedagogicznych*

Poradnia Psychologiczno - Pedagogiczna w Opolu

Analiza i synteza

Analiza i synteza – ogół czynności dokonywania rozkładu całości na poszczególne elementy składowe oraz scalania tych elementów w całość. Czynności te dotyczą też procesów poznawczych, analizy i syntezy doznań zmysłowych: wzrokowych, słuchowych, czucia, dotyku i ruchu (kinestezji).

Analizatory

Analizatory – są neurofizjologiczną podstawą odbioru i przetwarzania bodźców w spostrzeżenia.

W czytaniu i pisaniu udział biorą trzy analizatory:

- wzrokowy (odbiór bodźców wzrokowych, jakimi są np. teksty, wyrazy i tworzące je litery);
- słuchowy (odbiór dźwięków mowy);
- skórno – kinestetyczny (doznania dotykowo – kinestetyczne z poruszających się narządów mowy podczas mówienia oraz od poruszającej się ręki trzymającej pióro podczas pisania).

Każdy z analizatorów musi dobrze funkcjonować samodzielnie, jak również dobrze współpracować z innymi.

Analizator wzrokowy

Analizator wzrokowy – zbudowany jest z receptorów, drogi dośrodkowej – wzrokowej, czyli włókien nerwowych, które przenoszą informacje do ośrodka wzrokowego w korze mózgowej, odpowiedzialnego za percepcję informacji wizualnej. Jest to podstawowy proces niezbędny w nauce czytania i pisania. Podczas czytania następuje spostrzeganie tekstu, wyodrębnianie z niego wyrazów, a w nich kolejnych liter, tworzących sekwencje znaków w graficznej strukturze wyrazu, odróżnianie podobnych liter, zapamiętywanie ich, rozpoznawanie. Podczas pisania następuje przypominanie sobie kształtu liter, sposobu łączenia ich w strukturę, jaką jest sylaba, a następnie łączenia sylab w wyrazy, wyrazów w zdania i konstruowanie tekstu rozplanowanego na kartce zeszytu.

Analizator słuchowy

Analizator słuchowy – zbudowany jest z receptora drogi dośrodkowej – słuchowej i ośrodka słuchowego w korze mózgowej. Analizator ten służy do odbioru bodźców słuchowych, w tym dźwięków mowy, ich spostrzegania, zapamiętywania. Uczestniczy w porozumiewaniu się za pomocą mowy. Wraz z innymi analizatorami stanowi neurofizjologiczną podstawę procesów czytania i pisania. Odgrywa w uczeniu się tych czynności zasadniczą rolę ze względu na zaangażowanie w nich:

- słuchu fonemowego, czyli zdolności różnicowania głosek, dzięki dokonywaniu analizy dźwięków mowy i odróżniania ich (np. głosek z – s, które brzmią podobnie, ponieważ różnią się tylko jedną cechą dystynktywną: dźwięcznością),
 - umiejętności fonologicznych w zakresie operowania częstkami fonologicznymi, takimi jak głoski, sylaby, logotomy (częstki słów niebędące głoskami ani sylabami).
- Prawidłowe różnicowanie i rozpoznawanie dźwięków mowy (słuch fonemowy) oraz dobrze wykształcone umiejętności fonologiczne są podstawą bezbłędnego zapisywania i czytania nowych wyrazów, a następnie łączenia ich w zdania i tekst.

Analiza głoskowa

Analiza głoskowa – umiejętność rozkładania słów na poszczególne elementy składowe – głoski, które odpowiadają fonemom (najmniejszym częstkom języka).

Analiza sylabowa

Analiza sylabowa – umiejętność rozkładania słów na sylaby.

Błędy specyficzne

Błędy specyficzne – błędy charakterystyczne dla dysleksji rozwojowej.

Błędy specyficzne dla zaburzeń funkcji wzrokowych (percepcji i pamięci wzrokowej):

- mylenie liter o podobnym kształcie, np. a – o, t – ł, m – n ,
- mylne odtwarzanie położenia liter, np. b –p, d – g, u – n,
- pomijanie drobnych elementów graficznych liter, np. znaków diakrytycznych,
- błędy typowo ortograficzne ó – u, ż – rz, ch –h ,
- mylenie liter rzadziej używanych, H – f – F, Ł – F, itp.

Błędy specyficzne dla zaburzeń funkcji słuchowo–językowych:

- łączenie i rozdzielanie wyrazów,
- mylenie spółgłosek w szeregach dźwięczne – bezdźwięczne: b –p, d – t, w – f, g – k, dz – c, sz – s,
- mylenie samogłosek i – y,
- zniekształcanie pisowni całego wyrazu (wyrazy bezsensowne),
- mylenie wyrazów podobnie brzmiących,
- podwajanie liter,
- przestawianie kolejności liter,
- błędy w zmiękczeniach,
- trudności z różnicowaniem i – j,
- trudności z różnicowaniem samogłosek nosowych i częstek -om, -on, -em, -en.

Ćwiczenia słuchowe

Ćwiczenia słuchowe polegają przede wszystkim na rozwijaniu fonologicznego aspektu języka, a więc na doskonaleniu słuchu fonemowego (zdolności słyszenia głosek) i kształceniu umiejętności fonologicznych. Usprawniają ponadto koncentrację na bodźcach słuchowych, umiejętność różnicowania dźwięków i ich lokalizacji, analizę i syntezę słuchową, prawidłową artykulację, pamięć słuchową i koordynację słuchowo – wzrokowo - ruchową.

Ćwiczenia wzrokowe

Ćwiczenia wzrokowe mają za zadanie usprawnianie percepcji wzrokowej na materiale nieliterowym (układanki, mozaiki, puzzle) i literowym (rozsypanki sylabowe, wyrazowe). Ćwiczenia wzrokowe powinny uwzględniać wszystkie aspekty: spostrzegawczość, analizę, syntezę, kierunkowość i pamięć wzrokową. Zazwyczaj te ćwiczenia łączymy z usprawnianiem motoryki rąk i współdziałania ręki i oka (koordynacja wzrokowo-ruchowa). Ćwiczenia te nazywamy grafomotorycznymi, ponieważ usprawnianie manualne ma na celu podniesienie poziomu kaligrafii.

Deficyty rozwojowe

Deficyty rozwojowe – inaczej dysfunkcje parcjalne lub fragmentaryczne zaburzenia rozwoju psychomotorycznego– opóźnienie rozwoju psychomotorycznego, wolniejsze tempo rozwoju określonych funkcji. parcjalne zaburzenia rozwoju psychomotorycznego obejmują większy obszar czynności. Przykładem jest opóźnienie rozwoju motoryki (dużej, jak i małej) lub zaburzenia rozwoju mowy (mówienia , rozumienia). Fragmentaryczne zaburzenia rozwoju psychomotorycznego obejmują mniejszy obszar czynności, np: motoryki rąk lub tylko rozwoju mowy czynnej.

Dostosowanie wymagań

Dostosowanie wymagań – to zastosowanie takich kryteriów egzekwowania wiedzy i umiejętności, które uwzględniają możliwości i ograniczenia, a więc dysfunkcje oraz mocne strony rozwoju i funkcjonowania dziecka.

Dysleksja rozwojowa

Dysleksja rozwojowa - specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci. Jest to syndrom zaburzeń uczenia się czytania (dysleksja) i opanowania poprawnej pisowni (dysortografia), którym często towarzyszy niski poziom graficzny pisma(dysgrafia). Mogą się one zmniejszać w wyniku intensywnych ćwiczeń zaburzonych funkcji.

Dysleksja

Dysleksja - specyficzne trudności tylko w czytaniu.

Dysleksja „skompensowana”

Dysleksja „skompensowana” - takie określenie można stosować w odniesieniu do uczniów starszych, u których wcześniej stwierdzono dysleksję, lecz obecnie na skutek wieloletnich ćwiczeń, kompensującego wpływu wysokiej inteligencji, wieku, nie popełnia; on już wielu błędów i są to błędy wyłącznie; ortograficzne.

Dysgrafia

Dysgrafia - trudności w opanowaniu poprawnej formy graficznej pisma. Wyraża się w formie zniekształceń strony graficznej pisma, takich jak niedokładności w odtwarzaniu liter, złe proporcje liter w wyrazie, brak połączeń liter, brak należytego odstępu pomiędzy literami i wyrazami, brak równomiernego i jednolitego położenia pisma, niepoprawne zagęszczanie liter. Te zniekształcenia pisma wynikają z zaburzeń funkcji percepcyjno-motorycznych (motoryki rąk, funkcji wzrokowych i koordynacji wzrokowo-ruchowej).

Dysortografia

Dysortografia to trudności w pisaniu przejawiające się popełnianiem różnego typu błędów: typowo ortograficznych, wynikających z nieprzestrzegania znanych uczniowi zasad pisowni, oraz błędów specyficznych, takich jak mylenie liter (zastępowanie), opuszczanie, dodawanie liter i sylab, pisanie liter i cyfr zwierciadlanie. Dysortografię rozpoznajemy u uczniów o prawidłowym rozwoju umysłowym, w przypadkach, gdy trudności występują pomimo znajomości zasad pisowni, braku wad zmysłu i zaniedbania pedagogicznego.

Funkcje poznawcze

Funkcje poznawcze to zespół procesów, dzięki którym odbieramy informacje z otoczenia oraz stosunki między nimi (związki zależności), a więc odzwierciedlamy w naszej psychice to, co nas otacza. W czytaniu i pisaniu biorą takie procesy poznawcze jak: uwaga, pamięć, wrażenia i spostrzeżenia (analiza i synteza wrażeń) wzrokowe, słuchowo-językowe (w odniesieniu do dźwięków mowy), dotykowe, kinetyczne (odczuwanie ruchu), orientacja w schemacie ciała i kierunkach w przestrzeni.

Głęboka dysleksja rozwojowa

Głęboka dysleksja rozwojowa to poważne zaburzenia o specyficznym charakterze w uczeniu się czytania. Jako podstawę rozpoznania można byłoby przyjąć zatrzymanie się na poziomie czytania elementarnego (klasy II) i nieosiągnięcie poziomu czytania zaawansowanego lub opóźnienie o 3-4 lata w zakresie umiejętności czytania. Tak poważnym zaburzeniom czytania zwykle towarzyszą również poważne zaburzenia opanowania pisowni. Najczęściej też występują nasilone trudności w budowaniu wypowiedzi na piśmie, błędy stylistyczne i interpunkcyjne - w klasyfikacjach medycznych określa się je jako zaburzenia ekspresji pisania.

Inteligencja ogólna, werbalna (słowna) i niewerbalna (bezsłowna)

Inteligencja ogólna, werbalna (słowna) i niewerbalna (bezsłowna) – trzy obszary funkcjonowania intelektualnego, które możemy mierzyć za pomocą badania min. Skalą Inteligencji D. Wechslera (WSIC-R). Wyniki są sformułowane w postaci ilorazów inteligencji. Można ustalić, jaki jest poziom inteligencji badanej osoby (przeciętny, poniżej lub powyżej przeciętnej, wysoki, itp.), który rodzaj inteligencji jest mocną stroną dziecka.

Inteligencja percepcyjno-motoryczna

Inteligencja percepcyjno – motoryczna – prawidłowe współdziałanie funkcji wzrokowych, słuchowo-językowych i ruchowych.

Koordinacja wzrokowo-ruchowa

Koordinacja wzrokowo-ruchowa – współdziałanie, zharmonizowanie funkcji wzrokowych i ruchowych- manipulacyjnych, współpraca „oka i ręki”.

Lateralizacja lewostronna

Lateralizacja lewostronna – dominacja lewej strony ciała: lewej ręki, oka i nogi.

Lateralizacja nieustalona

Lateralizacja nieustalona – brak dominacji określonej strony ciała, wyraża się jako oburęczność, oboczność, itp. Ta postać jest charakterystyczna dla wczesnego okresu rozwoju ruchowego (wieku niemowlęcego, przedszkolnego). Ustalenie się dominacji ręki i oka powinno nastąpić około szóstego roku życia, gdy dziecko podejmuje naukę pisania.

Lateralizacja prawostronna

Lateralizacja prawostronna - dominacja prawej strony ciała: prawej ręki, oka i nogi.

Lateralizacja skrzyżowana

Lateralizacja skrzyżowana – ustalona dominacja narządów ruchu i wzroku, jednakże nie po tej samej stronie ciała (np. dominacja prawego oka, lewej ręki i lewej nogi oraz inne warianty). Lateralizacja skrzyżowana występuje w populacji u około 30% osób, a więc nie może być traktowana jako objaw patologii.

Motoryka duża

Motoryka duża – sprawność ruchowa całego ciała (w tym np. zdolność utrzymywania równowagi ciała, koordynacja ruchów kończyn podczas chodzenia, biegania, skakania, jeżdżenia na takich pojazdach jak hulajnoga, rower).

Motoryka mała

Motoryka mała – (motoryka rąk) sprawność ruchowa rąk w zakresie szybkości ruchów, ich precyzji; czynności manualne niezbędne są podczas samoobsługi, rysowania, pisania.

Myślenie przez analogię

Myślenie przez analogię – polega na formułowaniu wniosków na temat danej sytuacji na podstawie podobnej znanej sytuacji, wyciąganiu wniosków z podobieństw między przedmiotami, sytuacjami.

Myślenie przyczynowo-skutkowe

Myślenie przyczynowo-skutkowe - umiejętność wskazywania następstw określonych sytuacji, wyszukiwania przyczyn pewnych stanów rzeczy, porządkowania zdarzeń (np. w układaniu historyjek obrazkowych).

Nauczyciel terapeuta

Nauczyciel terapeuta – specjalista w prowadzeniu terapii pedagogicznej uczniów z trudnościami w uczeniu się.

Obniżona sprawność manualna

Obniżona sprawność manualna – niska sprawność ruchowa rąk; charakterystyczne jest np. późne nabywanie umiejętności związanych z samoobsługą (ubieranie się, zapinanie guzików, wiązanie sznurowadeł), trudności w posługiwaniu się nożyczkami; niska sprawność manualna pociąga za sobą obniżony poziom graficzny pisma (obniżona sprawność grafomotoryczna), wolne tempo pisania, nieestetyczny wygląd zeszytów; dzieci z obniżoną sprawnością manualną szybko się męczą przy pracach graficznych i pisaniu.

Ocena jakościowa poziomu ortograficznego pisma

Ocena jakościowa poziomu ortograficznego pisma – ocena opisowa, czyli wskazanie przez nauczyciela popełnionych błędów, (jakie kategorie błędów wystąpiły, w jakiej ilości).

Pamięć mimowolna (mechaniczna)

Pamięć mimowolna (mechaniczna) – zdolność do przyswajania wiedzy w sposób mimowolny, nieuświadomiony.

Pamięć słuchowa

Pamięć słuchowa - zdolność do utrwalania i przypominania informacji dźwiękowej (zapamiętywania spostrzeżeń słuchowych werbalnych i niewerbalnych) i dzięki temu przyswajania wiedzy.

Pamięć słuchowa bezpośrednia (pamięć świeża)

Pamięć słuchowa bezpośrednia (pamięć świeża) – pozwala zapamiętywać i natychmiast odtworzyć usłyszany materiał. Zdolność pamięci bezpośredniej jest ograniczona do kilkadziesiąt sekund, potem materiał utrwała się w pamięci długoterminowej lub ulega zapomnieniu.

Pamięć wzrokowa

Pamięć wzrokowa - zdolność do utrwalania i przypominania informacji wizualnej (zapamiętywania spostrzeżeń wzrokowych) i dzięki temu przyswajania wiedzy.

Pamięć sekwencyjna

Pamięć sekwencyjna- zdolność do przyswajania, utrwalania i przypominania sekwencji cyfr, nazw (np. pór roku, posiłków, dni tygodnia, miesięcy), zapisu reakcji chemicznych, przekształceń matematycznych, przyswajania układów gimnastycznych i tanecznych.

Percepcja

Percepcja - organizacja i interpretacja wrażeń zmysłowych, w celu zrozumienia otoczenia. Percepcja to postrzeganie; uświadomiona reakcja narządu zmysłowego na bodziec zewnętrzny; sposób reagowania, odbierania wrażeń.

Rozwój psychoruchowy (psychomotoryczny)

Rozwój psychoruchowy (psychomotoryczny) – proces rozwoju (ciąg zmian progresywnych), w którym motoryka jest ściśle powiązana z psychiką (całościowo z czynnościami poznawczymi i emocjonalno-motywacyjnymi). Rozwój psychomotoryczny postępuje od chwili urodzenia się dziecka i przechodzi przez kolejne stadia, w których dziecko prezentuje określony poziom sprawności funkcji psychomotorycznych.

Rozwój psychoruchowy nieharmonijny (dysharmonijny)

Rozwój psychoruchowy nieharmonijny (dysharmonijny) – zakłócenia tempa rozwoju poszczególnych sfer (procesów orientacyjno-poznawczych oraz motorycznych). Nieharmonijny rozwój psychoruchowy jest m.in. bezpośrednią przyczyną specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu.

Rozwój psychoruchowy zaburzony

Rozwój psychoruchowy zaburzony – zakłócenia rozwoju ze względu na tempo (rozwój opóźniony, przyspieszony), rytm (częściowo opóźniony lub/i przyspieszony) oraz dynamikę (rozwój nierównomierny w kolejnych okresach życia, o różnym tempie).

Ryzyko dysleksji

Ryzyko dysleksji - obecność symptomów dysharmonijnego rozwoju psychoruchowego dziecka, które zapowiadają możliwość wystąpienia dysleksji rozwojowej.

Słuch fonemowy

Słuch fonemowy to zdolność różnicowania głosek dzięki dokonywaniu analizy dźwięków mowy i odróżnianiu ich, np.: z-s - koza - kosa.

Tempo uczenia się wzrokowo-ruchowego

Tempo uczenia się wzrokowo - ruchowego - to szybkość uczenia się pisania symboli graficznych opartego na koordynacji oka i ręki, uzależnionego od prawidłowej sprawności ruchowej rąk i silnej lateralizacji.

Terapia pedagogiczna

Terapia pedagogiczna - specjalistyczne zajęcia korekcyjno - kompensacyjne, prowadzone różnorodnymi metodami i technikami, które mają na celu usprawnienie zaburzonych funkcji i wyrównywanie deficytów rozwoju.

Umiejętności fonologiczne

Umiejętności fonologiczne - to operacje wyodrębniania zdań wypowiedzi, słów ze zdań oraz sylab (analiza sylabowa) i głosek (analiza głoskowa) ze słów. Jest to także proces odwrotny czyli synteza słów z głosek i sylab.

Zaburzenia orientacji przestrzennej

Zaburzenia orientacji przestrzennej - brak orientacji w prawej i lewej stronie ciała oraz w kierunkach w przestrzeni (w lewo, w prawo, wyżej, niżej, w przód, w tył, nad, pod, itd.); związane są z nimi trudności w rysowaniu (rozplanowanie rysunku), czytaniu (przestawianie liter i części wyrazów, przeskakiwanie linijek), w pisaniu (rozplanowanie kartki, mylenie liter i cyfr o podobnych kształtach, pisanie od prawej do lewej strony).

Zaburzenia percepcji słuchowej

Zaburzenia percepcji słuchowej - słuchowe zaburzenia odbioru mowy. Nie są one uwarunkowane niedosłuchem, lecz zaburzeniami analizy i syntezy dźwięków mowy, wynikającymi z nieprawidłowego funkcjonowania odpowiednich okolic mózgu.

Zaburzenia percepcji wzrokowej

Zaburzenia percepcji wzrokowej to zaburzenia analizy i syntezy wzrokowej, zaburzenia postrzegania i różnicowania kształtów, rejestracji położenia przestrzennego elementów. Dzieci z zaburzoną percepcją wzrokową mają trudności w rozpoznawaniu i nazywaniu przedmiotów na ilustracjach, w rozumieniu treści przedstawionych graficznie, rozpoznają małą liczbę szczegółów, mają problemy w rysowaniu i w odwzorowywaniu kształtów z pamięci, i według wzoru, a wykonywane przez nie rysunki są ubogie, uproszczone i pozbawione szczegółów. Dzieci te mają trudności przede wszystkim w przepisywaniu tekstu ze wzoru, w pisaniu z pamięci. Mylą litery podobne pod względem kształtu (l-t-ł, a-ą, c-e) podobne, lecz różniące się położeniem elementów w stosunku do osi pionowej i poziomej (b-d-p-g,) mają trudności w zapamiętywaniu kształtu liter, pomijają znaki diakrytyczne liter, odwracają kolejność liter w grupach wyrazowych; litery są nierówne, wychodzą poza linie, tempo pisania jest wolne, często obok siebie występują te same wyrazy zapisane błędnie i poprawnie.

Zaburzenia słuchu fonemowego

Zaburzenia słuchu fonemowego – trudności w spostrzeganiu dźwięków mowy, a więc w odróżnianiu głosek podobnych fonetycznie (w brzmieniu i wymowie). Należą tu błędy w pisowni zmiękczeń, zapisywaniu i-j, odróżnianiu głosek nosowych: om, em, on, en, pisownia głosek dźwięcznych z-s, k-g.

Zaburzenia umiejętności fonologicznych

Zaburzenia umiejętności fonologicznych - a więc operowania częstkami mowy (sylaby, głoski, częstki wyrazów) - charakterystyczne błędy to przestawianie i opuszczanie liter, końcówek wyrazów, wolne tempo pisania, nasilenie błędów w pisaniu ze słuchu. W czytaniu długo utrzymujące się głoskowanie, wolne tempo, brak płynności, trudność w rozumieniu czytanych treści.

Zmęczenie ręki piszącej

Zmęczenie ręki piszącej - spowodowane jest zbyt silną koncentracją na technice pisania, nadmiernym wysiłkiem wynikającym z napięcia mięśniowego, którego dziecko nie potrafi kontrolować. Te objawy dysgrafii występują wskutek słabej sprawności motorycznej ręki, zaburzeń koordynacji wzrokowo-ruchowej. Dodatkowym czynnikiem sprawczym jest utrwalenie się wadliwych nawyków, np. nieprawidłowym sposobem trzymania narzędzia graficznego

Materiał opracowała mgr Joanna Lelonek – pedagog na podstawie poradnika „Uczeń z dysleksją w szkole” M. Bogdanowicz, A. Adryjanek, Operon, Gdynia 2004 oraz ”O dysleksji, czyli o specyficznych trudnościach w czytaniu i pisaniu- odpowiedzi na pytania rodziców i nauczycieli” M. Bogdanowicz, Wydawnictwo Popularnonaukowe LINEA, Lubin 1995.

